

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра політичних наук

ДИПЛОМНА РОБОТА Бакалавр

**на тему: «ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ПРОТИСТОЯННЯ В СФЕРІ
ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ»**

Виконав: студент 4курсу, групи ПНБ-42 напряму
підготовки (спеціальності)

Політологія, Національна безпека

Гошій Олександр Ярославович

Науковий керівник Геник Микола Антонович

Рецензент: Матвієнків Світлана Миколаївна

Івано-Франківськ – 2026 р.

План

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ	
1.1. Політологічний аналіз категорії «історична пам'ять»	6
1.2. Дослідження проблеми польсько-українського протистояння в науковій літературі	12
РОЗДІЛ 2. СУПЕРЕЧЛИВІ ТРАКТУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В ПРОЦЕСІ МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО ПРИМИРЕННЯ	
2.1. Причини формування негативних стереотипів в українсько-польських відносинах	17
2.2. Законодавче закріплення польського варіанту історичної пам'яті	29
2.3. Антиукраїнська риторика в польському політикумі	31
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИ ПОДОЛАННЯ МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО ПРОТИСТОЯННЯ В СФЕРІ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ	37
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	50

ВСТУП

Проблематика історичної пам'яті в сучасних міжнародних відносинах набуває дедалі більшого значення, оскільки вона безпосередньо впливає на формування національної ідентичності, політичної культури та міждержавних взаємин. Особливо актуальною ця проблема є для України та Польщі, народи яких мають складну та суперечливу спільну історію. Польсько-українське протистояння у сфері історичної пам'яті стало одним із найбільш дискусійних питань у двосторонніх відносинах, адже історичні події ХХ століття, зокрема Волинська трагедія, діяльність ОУН і УПА, акції польського підпілля та повоєнні депортації населення, залишаються предметом політичних суперечок і суспільних дискусій. Актуальність теми зумовлена тим, що історична пам'ять

дедалі частіше використовується як інструмент внутрішньої та зовнішньої політики. У сучасних умовах російсько-української війни питання консолідації українського суспільства та розвитку партнерських відносин із Польщею набуває особливої ваги. Водночас суперечності щодо трактування історичних подій нерідко стають джерелом політичної напруги, активізації націоналістичних настроїв та інформаційних маніпуляцій. Інформаційна війна з боку росії підживлює та активізує протистояння у сфері історичної пам'яті на побутовому та інституційному рівні. Можливість вистояти в умовах війни за Незалежність України передбачає необхідність діалогу та основ для взаєморозуміння з польською стороною щодо подолання суперечностей історичної пам'яті.

Проблема історичної пам'яті активно досліджується у працях українських та зарубіжних науковців. Значний внесок у вивчення політики пам'яті зробили П. Нора, Я. Ассман, М. Гальбвакс, А. Киридон, Г. Касьянов, В. В'ятрович, М. Гон та інші дослідники. Окрему увагу приділяється аналізу польсько-українських історичних суперечностей, причин формування негативних стереотипів та пошуку шляхів міжнаціонального примирення. Потребує поглиблення та узагальнення комплексний аналіз польсько-українського протистояння в сучасний період, визначення чинників загострення відносин та можливих шляхів і моделей примирення. Історична пам'ять повинна розглядатись у безпековому контексті. Подолання протистояння в цьому плані спрямовано на забезпечення національної безпеки в складних умовах воєнного часу. Польща є стратегічним партнером України у війні проти росії, більшість військово-технічної та гуманітарної допомоги проходить через її територію. Тому надзвичайно важливо шукати основу для зближення та співпраці а не загострювати протистояння і конфлікти на основі різних трактовок історичного минулого, що накладається на економічні, міграційні та соціокультурні проблеми та виклики

Об'єктом дослідження є польсько-українські відносини у сфері історичної пам'яті.

Предметом дослідження є політичні та суспільні аспекти польськоукраїнського протистояння у сфері історичної пам'яті, а також механізми подолання міжнаціональних суперечностей.

Метою роботи є аналіз особливостей польсько-українського протистояння у сфері історичної пам'яті та визначення шляхів подолання історичних конфліктів у процесі міжнаціонального примирення.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких завдань:

- здійснити політологічний аналіз категорії «історична пам'ять»;
- дослідити проблему польсько-українського протистояння у науковій літературі;
- визначити причини формування негативних стереотипів у польськоукраїнських відносинах;
- проаналізувати законодавче закріплення польського варіанту історичної пам'яті;
- охарактеризувати антиукраїнську риторичку в польському політикумі;
- визначити основні шляхи та методи подолання міжнаціонального протистояння у сфері історичної пам'яті.

Методологічна основа дослідження Для розв'язання поставлених завдань використовувалися загальнонаукові, загальнологічні та спеціальні методи наукового пізнання. Методологічну основу дослідження становлять системний, історичний, порівняльний методи. Використання системного підходу дозволило комплексно проаналізувати феномен історичної пам'яті, історичний метод — дослідити еволюцію польсько-українських взаємин, а порівняльний — визначити особливості трактування історичних подій у двох державах. Вивчення значного нормативно-правової бази здійснювалось з використанням традиційного (неформалізованого) аналізу документів. Загальнологічні методи аналіз, синтез, наукове абстрагування дали змогу виділити сутнісні характеристики та моделі подолання негативних стереотипів в українськопольських відносинах, Практичне значення роботи полягає у

можливості використання результатів дослідження у сфері політичної науки, міжнародних відносин, національної безпеки та під час вивчення проблематики історичної пам'яті й українсько-польських відносин.

Структура і обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (58 позиції).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ

ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

1.1. Політологічний аналіз категорії «історична пам'ять»

У сучасних гуманітарних і суспільних науках категорія історичної пам'яті посідає важливе місце, оскільки вона пов'язана з процесами формування ідентичності, політичної культури та суспільної свідомості. Особливого значення ця категорія набуває у політології, де історична пам'ять розглядається не лише як сукупність знань про минуле, але і як активний чинник політичного

процесу. Політика пам'яті є однією з ключових складових процесу державотворення, оскільки відображає офіційний історичний наратив держави та використовується як у внутрішній, так і у зовнішній політиці.

Одним із засновників концепції колективної пам'яті є Моріс Хальбвакс, який довів, що пам'ять має соціальну природу та формується в межах певних соціальних груп. На його думку, індивідуальна пам'ять завжди є частиною колективної, оскільки людина осмислює минуле через соціальні рамки [37, с. 52]. Подальший розвиток цієї теорії знайшов відображення у працях П'єр Нора, який запропонував концепцію «місць пам'яті». Вона передбачає існування символічних об'єктів (подій, постатей, пам'ятників), які виконують функцію збереження та трансляції історичного досвіду [25, с. 17]. Суттєвий внесок у розвиток теорії історичної пам'яті зробив Ян Ассман, який розрізняв комунікативну та культурну пам'ять. Культурна пам'ять, на його думку, є більш стабільною та інституціоналізованою формою збереження історичного досвіду, яка передається через традиції, освіту та культурні практики [42, с. 89].

Проблематика політики пам'яті посідає важливе місце у дослідженнях українсько-польських відносин, насамперед у контексті спільного історичного минулого та сучасних дискусій навколо нього. Наукові дослідження здебільшого зосереджені на аналізі сучасного стану співпраці між Україною та Польщею, ролі історичного діалогу у формуванні двосторонніх відносин, діяльності українського та польського інститутів національної пам'яті, а також на проблемах інтерпретації спільних історичних подій. Значна увага приділяється й особливостям формування української політики пам'яті та її впливу на міжнародні відносини. Вивченням цих питань займаються такі дослідники, як Л. Адамський, О. Бетлій, Г. Войделко, М. Гон, К. Зарембо, А. Киридон, В. Конончук, В. Лозовий, С. Троян, А. Шептицький.

Значимість дослідження впливу політики пам'яті на україно-польські відносини визначається її впливом на формування історичного діалогу між Україною та Польщею, політизації українського та польського історичних

курсів та періодичним загостренням проблем, пов'язаних з формуванням української політики пам'яті. Зокрема, А. Киридон визначає історичну пам'ять як складний соціокультурний феномен, який відображає уявлення суспільства про минуле та впливає на сучасні політичні процеси [15, с. 27]. Г. Касьянов наголошує, що політика пам'яті є важливим елементом державної політики, оскільки через інтерпретацію історичних подій формується національна ідентичність [14, с. 63].

Державна політика пам'яті – важлива складова політичної діяльності (гуманітарної політики) держави; сукупність унормованих у концептуальному й правовому відношеннях принципів, методів та конкретних державних і суспільно-політичних заходів з використання (урахування) інформації про історичне минуле в процесах державного (національно-державного) будівництва й соціокультурного відтворення політичної нації.

У політологічному аспекті історична пам'ять виконує декілька важливих функцій. По-перше, вона забезпечує консолідацію суспільства навколо спільних історичних цінностей та символів. Функція консолідації суспільства полягає в об'єднанні громадян навколо спільних цінностей, історичних подій, національних символів, традицій та ідей. Історична пам'ять у цьому процесі виступає важливим чинником формування колективної ідентичності та відчуття належності до єдиної політичної нації. Через спільне розуміння історичного минулого суспільство формує: почуття національної єдності; спільні моральні та культурні орієнтири; готовність до взаємодії та підтримки держави; патріотизм і громадянську відповідальність. Наприклад, в Україні консолідуючу роль відіграють такі історичні події та символи, як: боротьба за незалежність України; Революція Гідності; вшанування Героїв Небесної Сотні; спротив російській агресії. У контексті історичної пам'яті функція консолідації особливо важлива в умовах зовнішніх загроз, воєнних конфліктів або політичної нестабільності, оскільки вона сприяє згуртуванню суспільства та зміцненню національної безпеки

По-друге, історична пам'ять сприяє легітимації політичної влади, оскільки державні інституції часто використовують історичні наративи для обґрунтування власної політики. Історична пам'ять сприяє легітимації політичної влади через формування у суспільстві переконання в правомірності, необхідності та суспільній значущості діяльності державних інституцій і політичних лідерів. Влада використовує історичні події, національних героїв, символи та історичні наративи для обґрунтування власної політики та зміцнення довіри громадян. Основними способами легітимації політичної влади через історичну пам'ять є:

апеляція до історичних традицій і державотворення — влада підкреслює спадкоємність сучасної держави з історичними формами української державності (Київська Русь, Козацька держава, УНР тощо); формування спільної національної ідентичності — через вшанування важливих історичних подій та героїв влада об'єднує суспільство навколо спільних цінностей;

створення позитивного образу держави — історична пам'ять використовується для формування патріотизму та підтримки державної політики; обґрунтування політичних рішень — влада може пояснювати сучасні дії історичним досвідом або загрозами минулого; мобілізація населення в кризових умовах — у періоди війни чи політичної нестабільності звернення до історичної пам'яті сприяє згуртуванню суспільства навколо влади. Наприклад, в Україні після 2014 року держава активно використовує історичну пам'ять про боротьбу українського народу за незалежність для зміцнення національної єдності та підтримки політики національної безпеки. Вшанування Героїв Небесної Сотні, борців за незалежність України та сучасних захисників держави сприяє підвищенню довіри до державних інституцій і консолідації суспільства.

По-третє – вона є важливим чинником мобілізації суспільства. історична пам'ять сприяє мобілізації суспільства через об'єднання громадян навколо спільних історичних цінностей, ідей, символів та національних інтересів у періоди суспільних викликів, криз або зовнішніх загроз. Вона формує відчуття

спільної відповідальності за майбутнє держави та стимулює активну громадянську позицію. Мобілізаційна функція історичної пам'яті проявляється у таких аспектах:

формування патріотизму та національної свідомості — звернення до героїчних сторінок історії зміцнює готовність громадян захищати державу; об'єднання суспільства в умовах загрози — спільна пам'ять про історичні випробування сприяє консолідації населення; стимулювання громадянської активності — історичні приклади боротьби за свободу мотивують людей до участі у суспільно-політичних процесах; підтримка державної політики — влада використовує історичні наративи для згуртування населення навколо стратегічних цілей; формування готовності до спротиву агресії — пам'ять про попередні боротьбу та перемоги посилює стійкість суспільства.

Яскравим прикладом є сучасна Україна, де історична пам'ять про визвольні змагання, Голодомор, боротьбу УПА та Революцію Гідності стала важливим чинником мобілізації населення під час російсько-української війни. Вшанування захисників України, історичних героїв та національних символів сприяє згуртуванню суспільства, розвитку волонтерського руху та зміцненню національної безпеки держави.

По-четверте, вона є важливим чинником формування зовнішньополітичних відносин. Історична пам'ять є важливим чинником формування зовнішньополітичних відносин, оскільки вона впливає на характер міждержавної взаємодії, дипломатичний діалог та сприйняття одних народів іншими. Через історичні події, колективні спогади, національні символи та оцінку минулого держави формують власну політику пам'яті, яка може як сприяти міжнародному співробітництву, так і провокувати конфлікти. Вплив історичної пам'яті на зовнішньополітичні відносини проявляється у кількох основних напрямках:

формування образу держави на міжнародній арені — історичні наративи впливають на репутацію країни та її сприйняття іншими державами; визначення характеру міждержавних відносин — спільне або суперечливе трактування історичних подій може сприяти партнерству або створювати політичну напругу; використання історії у дипломатії — держави нерідко апелюють до історичного минулого під час переговорів чи міжнародних дискусій; формування союзів та міжнародної солідарності — спільний історичний досвід може стати основою політичного співробітництва; виникнення «війн пам'яті» — суперечності щодо оцінки історичних подій нерідко призводять до дипломатичних конфліктів.

У польсько-українських відносинах історична пам'ять є одним із ключових чинників зовнішньополітичного діалогу. Зокрема, різне трактування Волинської трагедії, діяльності ОУН і УПА, а також оцінка подій Другої світової війни періодично стають причиною політичних суперечок між Україною та Польщею. Водночас спільна історична пам'ять про боротьбу проти тоталітарних режимів та сучасна підтримка Польщею України у війні з Росією сприяють розвитку стратегічного партнерства між державами.

Таким чином, історична пам'ять виступає важливим інструментом зовнішньої політики, який може одночасно бути як чинником міжнародного співробітництва, так і джерелом міждержавних конфліктів. У сучасній політології історична пам'ять розглядається через призму конструктивістського підходу, відповідно до якого вона є соціальним конструктом, що формується під впливом політичних, культурних та інформаційних чинників. Це означає, що пам'ять не є об'єктивним відображенням минулого, а є результатом інтерпретації та селекції історичних фактів. У цьому контексті слід звернути увагу на поняття політики пам'яті, яка визначається як цілеспрямована діяльність держави та інших акторів щодо формування офіційної інтерпретації історичного минулого. Як зазначає Георгій Касьянов, політика пам'яті є важливим інструментом формування історичного наративу та може змінюватися залежно від політичної

кон'юнктури [14, с. 92]. У межах політологічного аналізу також виділяють інструменталістський підхід, який розглядає історичну пам'ять як засіб політичного впливу. Політичні актори можуть використовувати історичні події для досягнення своїх цілей, зокрема для формування образу «ворога» або консолідації суспільства. Особливого значення історична пам'ять набуває в контексті національної безпеки. Вона може сприяти: консолідації суспільства; формуванню патріотизму; підвищенню стійкості до інформаційних загроз. Водночас суперечливі інтерпретації історії можуть призводити до конфліктів як всередині держави, так і на міжнародному рівні. Це особливо актуально для країн із складною історією, таких як Україна.

Для України проблема історичної пам'яті має особливе значення у зв'язку з тривалими процесами державотворення та боротьбою за національну ідентичність. Після здобуття незалежності українське суспільство зіткнулося з необхідністю переосмислення радянського історичного спадку та формування власної політики пам'яті. Значну роль у цьому процесі відіграли питання оцінки діяльності ОУН і УПА, Голодомору, репресій радянського режиму та українсько-польських конфліктів.

Історична пам'ять нерідко стає об'єктом політичних маніпуляцій. Політичні сили використовують історичні теми для мобілізації електорату, формування образу «ворога» або зміцнення національної єдності. Особливо це проявляється у міждержавних конфліктах, де суперечливе трактування історичних подій може використовуватися як інструмент політичного тиску.

Важливим елементом політики пам'яті є діяльність державних інституцій, засобів масової інформації, освітніх установ та громадських організацій. Через підручники, меморіальні заходи, музеї та засоби масової комунікації формується офіційне бачення історії. У Польщі та Україні питання історичної пам'яті нерідко стає предметом політичних дискусій і дипломатичних суперечок.

Таким чином, історична пам'ять є важливим політичним та соціокультурним феноменом, який впливає на формування національної

ідентичності, політичної культури та міжнародних відносин. У контексті польсько-українських відносин проблема історичної пам'яті залишається одним із ключових чинників міжнаціонального діалогу та водночас джерелом політичних суперечностей.

1.2. Дослідження проблеми польсько-українського протистояння в науковій літературі

Проблема польсько-українського протистояння у сфері історичної пам'яті є однією з найбільш дискусійних тем у сучасній політичній науці, історіографії та міжнародних відносинах. Особливу увагу дослідників привертають питання інтерпретації спільного історичного минулого, оцінки подій Другої світової війни, діяльності ОУН і УПА, Волинської трагедії 1943–1944 рр., а також вплив історичної пам'яті на сучасні українсько-польські відносини.

У науковій літературі ця проблема розглядається у межах кількох підходів, серед яких провідними є історичний, політологічний, дискурсивний і безпековий. Історичний підхід зосереджується на аналізі подій, що стали основою конфліктів пам'яті. Особливу увагу приділяють подіям Другої світової війни та Волинській трагедії. Значна частина досліджень присвячена аналізу причин конфлікту, його історичних передумов, особливостей формування національних історичних наративів та механізмів політики пам'яті.

Важливе місце у вивченні проблеми займають праці українських істориків та політологів. Зокрема, Г. Касьянов досліджує особливості формування історичної політики в Україні та її вплив на міжнародні відносини. Науковець зазначає, що історична пам'ять у пострадянських державах часто стає інструментом політичної боротьби та засобом конструювання національної ідентичності [14, с. 74].

В. В'ятрович у своїх працях аналізує український визвольний рух та діяльність ОУН і УПА, наголошуючи на необхідності переосмислення радянських історичних стереотипів. Дослідник вважає, що український

визвольний рух був складовою боротьби за незалежність України, а польськоукраїнський конфлікт на Волині слід розглядати в контексті складних міжетнічних і політичних процесів того часу [2, с. 91].

Український історик Я. Грицак звертає увагу на необхідність критичного осмислення історичного минулого та подолання конфліктних моделей пам'яті. На його думку, взаємне визнання трагедій і помилок минулого є важливою передумовою польсько-українського примирення [3, с. 56].

У середовищі польських дослідників проблему польсько-українського протистояння найбільш активно досліджували Г. Мотика, Владислав та Єва Семашки, П. Махцевич та інші. Польський історик Г. Мотика розглядає Волинську трагедію як один із найтрагічніших епізодів польсько-українських відносин ХХ століття. Дослідник наголошує, що конфлікт мав двосторонній характер і супроводжувався насильством як з боку українських, так і польських збройних формувань [48, с. 113]. Їжегож Мотика у своїх працях підкреслює складність польсько-українського конфлікту, який не може бути однозначно інтерпретований [48 с. 214]. Водночас у польській історіографії поширеним є підхід, відповідно до якого відповідальність за Волинську трагедію переважно покладається на ОУН та УПА. Зокрема, праці В. і Є. Семашків акцентують увагу на масових убивствах польського населення на Волині, характеризуючи ці події як геноцид [51, с. 38]. Такий підхід нерідко викликає критику з боку українських дослідників, які вважають його одностороннім та політизованим. Відомий український історик та політолог Б.Гудь наголошує, що йдеться про свого роду протистояння двох світоглядів, двох сприйнятів того, що сталося у 1943 році на Волині. На цій проблемі акцентують постійну увагу польські дослідники, Суспільна думка та політичний тиск є настільки сильним, що до цього часу ніхто з польських науковців, публіцистів чи політиків відверто не наважився заперечити хибним уявленням і недоведеним аргументам, які на сьогоднішній день панують в польській історіографії [6].

Відомий історик Тімоті Снайдер аналізує ці події у ширшому контексті історії Центрально-Східної Європи. На його думку конфлікти пам'яті часто є результатом накладання різних історичних досвідів і політичних інтересів [33, с. 156]. Політологічний підхід акцентує увагу на ролі історичної пам'яті у політичних процесах. Дослідники зазначають, що відповідні історичні наративи можуть використовуватися для мобілізації населення, формування політичної ідентичності та впливу на міждержавні відносини [8, с. 49]. Окремий напрям наукових досліджень присвячений політиці пам'яті та її впливу на сучасні міжнародні відносини. А. Киридон зазначає, що історична пам'ять у польськоукраїнських відносинах є важливим елементом гуманітарної політики та чинником формування суспільних настроїв [15, с. 44]. Дослідниця стверджує, що політизація історії створює ризики для міждержавного діалогу та може використовуватися зовнішніми силами для дестабілізації взаємовідносин між державами. У сучасній західній історіографії польсько-український конфлікт розглядається переважно у контексті міжетнічних конфліктів ЦентральноСхідної Європи. Дослідники наголошують на необхідності комплексного аналізу причин насильства, врахування політичних умов Другої світової війни та ролі тоталітарних режимів у загостренні міжнаціонального протистояння. У цьому контексті важливим є поняття «війни пам'яті», яке означає конфлікт між різними інтерпретаціями історичного минулого. Такі конфлікти можуть набувати як внутрішньополітичного, так і міжнародний прояву. Дискурсивний підхід передбачає аналіз публічних наративів, які формуються через медіа, політичні заяви та освітні програми.

Український вчений Андрій Портнов підкреслює, що історична пам'ять є результатом взаємодії різних соціальних акторів і формується через публічний дискурс [29, с. 78]. Особливого значення набуває безпековий підхід, який розглядає конфлікти пам'яті як фактор ризику для національної безпеки. У сучасних умовах інформаційних війн історична пам'ять може використовуватися як інструмент впливу та дестабілізації політичної ситуації.

Зовнішні актори можуть прагнути використати історичні суперечності для: ескалації напруженості у міждержавних стосунках; підриву суспільної; послаблення регіональної безпеки .

У цьому контексті польсько-українські відносини є показовим прикладом того, як історична пам'ять може впливати на сучасну політику. Незважаючи на стратегічне партнерство між Україною та Польщею, історичні суперечності періодично стають джерелом напруженості. Водночас сучасні дослідження підкреслюють необхідність діалогу та пошуку компромісних підходів до інтерпретації історичного минулого. Важливу роль у цьому процесі відіграють науковці, громадські організації та освітні інституції. Отже, аналіз наукової літератури свідчить, що польсько-українське протистояння у сфері історичної пам'яті є складним багатовимірним явищем, яке поєднує історичні, політичні та безпекові аспекти. Його дослідження потребує комплексного підходу та врахування різних точок зору. Історична пам'ять є важливим об'єктом політологічного аналізу, оскільки вона впливає на формування ідентичності, політичної культури та динаміку міждержавних відносин. Вона не є статичним явищем, а постійно трансформується під впливом політичних і соціальних процесів.

Польсько-українське протистояння у сфері історичної пам'яті є прикладом того, як різні інтерпретації минулого можуть впливати на сучасні політичні відносини та безпеку. Це зумовлює необхідність подальших досліджень і розвитку механізмів діалогу між державами. Таким чином, у науковій літературі проблема польсько-українського протистояння розглядається як складний багатовимірний феномен, який поєднує історичні, політичні та соціокультурні аспекти. Незважаючи на існування різних підходів до трактування історичних подій, більшість сучасних дослідників наголошують на необхідності конструктивного діалогу, деполітизації історії та пошуку спільних підходів до оцінки минулого як важливої передумови міжнаціонального примирення.

РОЗДІЛ 2 СУПЕРЕЧЛИВІ ТРАКТУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В ПРОЦЕСІ МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО ПРИМИРЕННЯ 2.1. Причини формування негативних стереотипів в українсько-польських відносинах

Українсько-польські відносини мають складну історію, що формувалася протягом століть і супроводжувалася як періодами співпраці, так і конфліктами. Одним із ключових чинників сучасної напруженості у сфері історичної пам'яті є наявність негативних стереотипів, які сформувалися під впливом історичних подій, політичних процесів та інформаційних наративів. Основними причинами формування негативних стереотипів в українсько-польських відносинах є складне історичне минуле, міжнаціональні конфлікти, політизація історичної пам'яті та вплив зовнішніх і внутрішніх політичних чинників. Упродовж тривалого часу українці та поляки формували взаємні уявлення один про одного під впливом історичних подій, воєн, етнополітичних конфліктів і державної політики пам'яті.

Однією з ключових причин є історичне протистояння між українським і польським народами у різні періоди історії. Значний вплив на формування негативних стереотипів мали події польсько-українських конфліктів XVII століття, боротьба за західноукраїнські землі після Першої світової війни, політика міжвоєнної Польщі щодо українського населення Галичини та Волині, а також трагічні події Другої світової війни, зокрема Волинська трагедія 1943–1944 рр. Саме ці події стали основою взаємних історичних образ і звинувачень.

Важливим чинником є різне трактування історичних подій у національних історичних наративах. В українській історичній пам'яті діяльність ОУН і УПА часто розглядається як боротьба за незалежність України, тоді як у значній частині польського суспільства ці організації асоціюються з антипольським насильством. Натомість українці негативно оцінюють політику пацифікації українського населення у міжвоєнній Польщі та акцію «Вісла» 1947 року. Такі відмінності у трактуванні історії сприяють поглибленню взаємної недовіри. Необхідно наголосити на значному впливі радянського тоталітарного режиму

щодо утвердження та поглиблення негативних інформаційний вплив Радянського Союзу у формуванні негативних стереотипів в українсько-польських відносинах полягав у цілеспрямованому використанні історичних конфліктів та міжнаціональних суперечностей для послаблення українського і польського національних рухів, недопущення їхнього зближення та зміцнення контролю Москви над народами Центрально-Східної Європи [5].

Радянська влада активно застосовувала пропаганду, цензуру, маніпуляцію історичними фактами та ідеологічний контроль над гуманітарною сферою для формування образу «історичного ворога» як серед українців, так і серед поляків. Основними напрямками такого інформаційного впливу були:

поширення взаємної недовіри між українцями та поляками — радянська пропаганда акцентувала увагу виключно на конфліктах, насильстві та міжетнічній ворожнечі, ігноруючи приклади співпраці та взаємопідтримки; демонізація українського визвольного руху — ОУН та УПА в радянській історіографії систематично зображувалися як «фашистські», «злочинні» та «антипольські» організації. Це формувало негативне ставлення польського суспільства до українського національного руху; використання Волинської трагедії як інструменту пропаганди — радянська влада однобічно висвітлювала події 1943–1944 рр., наголошуючи переважно на злочинах українців проти поляків та замовчуючи складність конфлікту, діяльність польських збройних формувань і роль тоталітарних режимів; замовчування репресивної політики СРСР — радянська пропаганда замовчувала депортації, політичні репресії та злочини радянської влади щодо українського і польського населення; контроль над історичною наукою та освітою — у підручниках, наукових працях та медіа формувалася офіційна радянська версія історії, яка відповідала ідеологічним інтересам СРСР; перешкоджання українсько-польському діалогу — Радянський Союз був зацікавлений у тому, щоб українці та поляки залишалися розділеними історичними образами та не формували спільного антирадянського фронту.

Особливого значення радянська інформаційна політика набула після Другої світової війни. Комуністичні режими в СРСР та Польщі формували офіційну історичну пам'ять таким чином, щоб виправдати післявоєнний політичний порядок та легітимізувати контроль Москви над регіоном. У результаті історичні травми та негативні стереотипи закріплювалися у суспільній свідомості протягом десятиліть. Формування антипольських й антиукраїнських стереотипів сприяло зміцненню радянського панування в Центрально-східній Європі. Польсько-українські конфлікти є багатоаспектними, тобто поєднанням військово-політичних з релігійними, соціально-класовими й культурно-побутовими. Ця комплексність конфліктів створила взаємні стереотипи в обох суспільствах. На підтримання і зміцнення цих стереотипів спрямована політика Москви. [6].

Наслідки радянської інформаційної політики частково зберігаються і сьогодні. Суперечливі оцінки історичних подій, взаємні звинувачення та емоційне сприйняття минулого нерідко використовуються у сучасних інформаційних війнах та політичних маніпуляціях. Особливо болючою темою для обох сторін залишається Волинська трагедія, яка аналізується в контексті кількості загиблих з обох сторін. Більшість польських журналістів та дослідників, що пишуть про Волинську різанину 1943 року, займають однобоку позицію. Це упередження проявляється чотирма способами: 1) зосередження лише на одному році й ігнорування всього, що відбулося до й після того. Дослідники зосереджують увагу виключно на 1943 році, що дає перевагу польській інтерпретації подій. Однак вбивства польських і українських мирних жителів найкраще досліджувати завдяки поділу на три регіони. На Волині поляків було значно менше, ніж українців, тому українські партизанські загони мали беззаперечну перевагу, що і призвело до більших втрат із боку поляків. На території Галичини польські й українські партизанські підрозділи мали приблизно однакову чисельність, унаслідок чого кількість загиблих мирних жителів була меншою, а її розподіл між українцями й поляками – приблизно

однаковий. На Закерзонні (за лінією Керзона, що тягнулася від сучасної південно-східної Польщі вздовж польсько-українського кордону до сходу від Любліна) перевагу мали польські сили, і жертв серед українського мирного населення було значно більше. Якщо на Волині саме українці здійснили перші вбивства, то, як пише Тімоті Снайдер, на Закерзонні перші напади на мирних жителів вчинили поляки [33, с.186]. Вбивства мирних жителів відбувалися не лише в 1943 році, а протягом майже десятиліття з кінця 1930-х років до операції "Вісла" – етнічної чистки українців навесні 1947 року. Концентрація уваги виключно на 1943 році ігнорує контекст, який призвів до подій того року, та продовження розправ на мирним населенням протягом 1944 – 1947 років. Убивства мирних польських жителів у 1943 році на Волині стали кульмінацією багатьох чинників, зокрема стрімкого погіршення ситуації з правами людини та поширення військових злочинів під час змагання між нацистською Німеччиною й Радянським Союзом за "криваві землі" (Bloodlands) Європи. Закриваючи очі на польський націоналізм, журналісти й науковці зображають односторонню картину, в якій лише українці були радикальними націоналістами й колаборантами нацистів. Насправді активна фаза боротьби проти нацистів і Організації Українських Націоналістів, і польської Армії Крайової починається майже одночасно – на початку 1942 року. Українці вийшли зі складу німецької поліції в березні 1943 року – за 10 місяців до того, як так само вчинили у польській поліції. В обох випадках колишні нацистські поліцаї приєдналися до партизанських загонів: українці вступили до лав УПА, тоді як поляки створили новий підрозділ АК "Волинь". В обговоренні Волині–1943 не звертають уваги на домінування радикального націоналізму в Польщі протягом 1930-х і на початку 1940-х років. Зрозуміло, що це не виправдовує розправ, учинених у 1943 році, проте без урахування їхнього контексту неможливо написати об'єктивну історію. Представники польської Національно-демократичної партії планували депортувати євреїв і асимілювати українські "племена", яких вони не вважали окремим народом. Протягом 1938 – 1939 років було спалено сотні православних

церков і вбито багато православних українців. Навіть Гжегож Мотика [48, с.56] визнає, що мета польських партизанів-націоналістів і комуністів полягала у втіленні програми ендеків щодо створення гомогенної "національної держави" завдяки етнічним чисткам національних меншин. Двома найчисельнішими меншинами були німці на заході й українці на сході. Останнім етапом цієї стратегії стала операція "Вісла", що повинна була асимілювати 150 тис. депортованих українців, не дозволяючи, щоби в одному селі мешкало більш ніж 10% українців. Польська комуністична влада підсвідомо унаслідувала нацистський спосіб мислення, коли писала про "остаточне вирішення українського питання" в проекті спеціальної операції "Схід", що пізніше була перейменована на акцію "Вісла". Обидві сторони будували майбутні плани щодо депортації представників іншої нації, змагаючись, кому вдасться реалізувати їх першому. Польські й українські лідери однаково намагалися представити це як доконаний факт до прибуття радянських сил. Передумови конфлікту на Волині мали декілька складових. Це був край занедбаного соціально-економічного становища й повсюдної бідності. Класовий конфлікт між українськими селянами та польськими землевласниками й осадниками-колоністами (офіційний термін, яким називали польських ветеранів, яким уряд дарував землю) став поживним ґрунтом для жорстоких розправ над мирним населенням. Протистояння мало і релігійний аспект та відбувалося між православними українцями та поляками-католиками. Це могло тривати лише доти, доки поляки контролювали апарат насильства.

2) Критика лише українських націоналістів; дослідники й журналісти зважають лише на злочини, вчинені українськими націоналістичними організаціями ОУН і УПА, нехтуючи аналогічними діями з боку поляків. Польські дослідники покладаєють на УПА відповідальність за масові вбивства мирних поляків на Волині. Згідно з усталеною традицією, у своєму аналізі не беруться до уваги розправи над українськими селянами з боку польських

партизанських груп – АК, Селянських батальйонів, Національних збройних сил (НЗС, лояльних до Endecja) – і польських комуністичних сил.

10 березня 1944 року загін Армії Крайової знищив українське село Сагринь на Холмщині. За різними даними, під час нападу загинули від 800 до 1240 мешканців. Нападники спалили церкву, понад 280 хат, сотні господарських будівель та споруд. Уціліле майно та худобу нападники пограбували та вивезли до сусідніх польських колоній [18]. Польські дослідники критично оцінюють надання ОУН і УПА статусу борців за незалежність України в одному з чотирьох прийнятих українським парламентом декомунізаційних законів, звертаючи увагу на їхню неоднозначну історію [9]. Насправді у список, сформульований першою статтею цього закону, охоплює організації всього ідеологічного спектру – від соціалізму до лібералізму та націоналізму. ОУН та УПА – лише дві формації серед кількох сотень, які охоплені цим списком [10]. Можна запитати, чому ніхто не написав такого самого відкритого листа з вимогою більше не вшановувати польські партизанські групи, адже вони також – різною мірою – вчиняли злочини проти українського мирного населення. Існує великий сумнів, що більшість поляків коли-небудь визнають, що АК (а не лише НЗС і комуністи) убивали мирних жителів. Схоже, що серед західних дослідників і журналістів також надто мало тих, хто готовий до цього. Злочини, вчинені польськими партизанами, набули більших масштабів унаслідок їхньої співпраці з радянськими силами. З 1944 року, після примусового розпуску АК, багато польських партизанів приєдналися до радянських Винищувальних ("Істребительных") батальйонів, організованих НКВД для боротьби з українськими націоналістами й антирадянськими групами. Наприклад, у 1945 році НКВД розпустив підрозділ АК "Волинь", багато колишніх членів якого згодом увійшли до лав Винищувальних батальйонів [19].

3) Звинувачення в поганому стані нинішніх польсько-українських відносин тільки української сторони; як логічно витікає з наведених вище тез – винною в погіршенні сучасних міждержавних відносин вважають лише Україну. Польські

дослідники звинувачують тільки Україну в псуванні відносин із Польщею. Хоча ЄС, західні держави і ЗМІ регулярно критикують націоналістичних лідерів Польщі, їх чомусь ніколи не звинувачують у дестабілізації відносин з Україною. Польське керівництво засудило героїзацію українських націоналістичних сил як таку, що шкодить відносинам між країнами. Однак у Польщі так само героїзують польські партизанські групи, які в очах українців є такими ж націоналістами 4) використання переважно польських джерел щодо чисельності загиблих [19] автори публікацій про Волинь–1943 у своїх підрахунках кількості жертв переважно покликаються лише на польських дослідників, ігноруючи українських і західних істориків. . Польський історик Гжегожа Мотика, який перебільшує кількість загиблих поляків (40 – 60 тис.) і надзвичайно применшує втрати серед українців (2 – 3 тис.) [48, с.138]. Автор статті для OpenDemocracy використовує завищені до 100 тис. убитих поляків і взагалі не згадує про загиблих українців. Орест Субтельний використовує єдине джерело з комуністичної Польщі для підтвердження своїх підрахунків – 60 – 80 тис. убитих поляків – і хоча й згадує про втрати серед українців, однак не наводить жодних цифр [34, с.420] . Польські історики, такі як Мотика, наводять завищені цифри від 74 до 104 тис. поляків, убитих українськими націоналістами, з яких 40 – 60 тис. загинули на Волині, 30 – 40 тис. на Східній Галичині та 4 тис. в інших частинах тодішньої Польщі (в тому числі до 2 тис. у регіоні Холму й Підляшшя) [18]. Ці завищені показники створили поживний ґрунт для польського нарративу про спланований "геноцид" польської меншини українськими націоналістами. Президент Польщі також перебільшує кількість убитих і говорить про 100 тисяч поляків та применшує до 5 тисяч загиблих українців. Справжню чисельність польських і українських мирних жителів, убитих протягом 1940-х років, визначити практично неможливо. В публікаціях на цю тему переважно не покликаються на джерела, які б підтверджували наведені цифри. вважаємо кілька причин, чому оцінки так сильно відрізняються. По-перше, ми не знаємо напевне і, мабуть, не знатимемо

ніколи точних цифр. По-друге, зі зрозумілих причин представники обох сторін, польської й української, прагнуть максимально роздути ці цифри, щоби задовольнити свої потреби у власній віктимізації [18]. Однак ми знаємо напевне, що поляків загинуло більше, ніж українців і що обидві сторони здійснювали розправи над мирним населенням. Всі ці упередження лишаються глибоко вкоріненими в академічних і журналістських працях. Немає сумніву, що протягом польсько-українських конфліктів, які тривали з 1918 до 1947 року, загинуло більше польських, ніж українських мирних жителів. Однак у цей період і поляки, і українці підтримували радикальних націоналістів. Також обидві сторони знищували мирних мешканців. Якщо українські націоналістичні групи регулярно звинувачують у підтримці радикальних заходів, про схожі дії польських сил зовсім не йдеться. Практично не звертають уваги й на те, що помірковані й радикальні польські націоналісти не визнавали українців окремим народом і відмовлялися йти на компроміси щодо майбутнього східного кордону Польщі. Саме тому подолання радянських історичних стереотипів та розвиток об'єктивного українсько-польського діалогу є важливою умовою міжнаціонального примирення та зміцнення партнерських відносин між Україною і Польщею [19].

В умовах війни за незалежність України росія активно використовує історичну пам'ять як інструмент інформаційної війни та гібридного впливу для посилення негативних стереотипів у польсько-українських відносинах. Основною метою такої політики є послаблення стратегічного партнерства між Україною та Польщею, дестабілізація регіону та недопущення консолідації держав Центрально-Східної Європи навколо підтримки України. Російська пропаганда застосовує комплекс наративів і методів інформаційного впливу, спрямованих на загострення історичних суперечностей між українцями та поляками. Серед основних російських наративів можна виділити такі:

«Український націоналізм є загрозою для Польщі» — Росія намагається сформувати у польському суспільстві уявлення про сучасну Україну як державу,

яка нібито підтримує «радикальний націоналізм» та «героїзацію злочинців». Для цього активно експлуатується тема ОУН, УПА та Волинської трагедії;

«Україна не визнає провини за історичні події» — російська пропаганда поширює тезу про небажання України вести діалог щодо складних сторінок історії та звинувачує українську сторону у «переписуванні історії» [18];

«Польща має територіальні претензії до України» — через медіа та соціальні мережі поширюються фейки про нібито прагнення Польщі повернути західноукраїнські території. Це спрямовано на формування недовіри українців до Польщі;

«Українці та поляки є історичними ворогами» — Росія навмисно акцентує увагу виключно на конфліктах та трагічних подіях спільної історії, ігноруючи періоди співпраці та взаємної підтримки [6];

«Польська підтримка України є загрозою для польського суспільства» — російські інформаційні ресурси поширюють маніпуляції щодо українських біженців, економічних витрат Польщі та нібито «негативного впливу» українців на польське суспільство. Для поширення цих наративів Росія використовує різноманітні методи інформаційного впливу:

дезінформація та фейки — створення неправдивих новин, маніпулятивних матеріалів і перекручених історичних фактів; інформаційні операції у соціальних мережах — використання ботів, тролів

та анонімних акаунтів для поширення конфліктних тем і мови ворожнечі;

маніпуляція історичною пам'яттю — вибіркоче висвітлення історичних подій без урахування їхнього контексту [18];

використання проросійських медіа та політичних сил — підтримка політиків, організацій або медіа, які поширюють антиукраїнські чи антипольські настрої;

провокативні інформаційні кампанії — організація інформаційних приводів навколо історичних пам'ятників, річниць або меморіальних заходів ;

експлуатація емоційних тем — акцентування уваги на жертвах, трагедіях

та історичних образах для посилення емоційної напруги у суспільстві [19].

Особливо активізувалися російські інформаційні операції після 2014 року та після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році. Росія прагне підірвати довіру між Україною та Польщею саме через історичні питання, оскільки польсько-українське партнерство є важливим чинником підтримки України на міжнародній арені. Проблема українських біженців активно використовується як один із інструментів інформаційного та політичного впливу для загострення українсько-польського протистояння. Після початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році Польща стала однією з основних держав, які прийняли найбільшу кількість українських громадян. Незважаючи на значний рівень підтримки України польським суспільством, тема біженців поступово почала використовуватися у політичних дискусіях, медіа та інформаційних кампаніях для формування напруженості між українцями та поляками. Одним із головних напрямів такого впливу є поширення нарративу про нібито «надмірний тягар» українських біженців для польської економіки та соціальної сфери. У медіапросторі періодично з'являються повідомлення про те, що українці: отримують «надмірну соціальну допомогу»; створюють конкуренцію на ринку праці; негативно впливають на систему освіти, медицини та житловий сектор; користуються перевагами за рахунок польських громадян.

Такі твердження часто мають маніпулятивний характер та використовуються для формування негативного образу українців у польському суспільстві. Важливу роль у загостренні напруги відіграють російські інформаційні операції. Проросійські медіа, боти та анонімні інформаційні ресурси активно поширюють дезінформацію щодо поведінки українських біженців, перебільшуючи окремі конфліктні ситуації або створюючи фейкові новини. Основною метою таких кампаній є:

посилення ксенофобських настроїв; зниження рівня підтримки України у Польщі; формування недовіри між українцями та поляками; ослаблення польсько-українського стратегічного

партнерства. Для цього використовуються емоційно чутливі теми, пов'язані з: соціальними виплатами; злочинністю; працевлаштуванням; мовними та культурними відмінностями; історичними конфліктами.

Додатковим чинником загострення можуть ставати внутрішньополітичні процеси у Польщі. Під час виборчих кампаній окремі політичні сили використовують тему українських біженців для мобілізації електорату, акцентуючи увагу на економічних труднощах або питаннях національної ідентичності. У таких випадках проблема міграції стає елементом політичної боротьби. Водночас негативні стереотипи формуються і через побутові конфлікти, які виникають у будь-якому багатонаціональному середовищі. Окремі інциденти часто узагальнюються медіа або соціальними мережами та подаються як «типова поведінка» всієї групи, що сприяє посиленню упереджень.

Попри це, більшість польського суспільства продовжує підтримувати Україну та українських громадян. Значна частина поляків брала участь у волонтерських ініціативах, гуманітарній допомозі та інтеграції біженців. Українці, своєю чергою, активно інтегруються у польське суспільство, працюють, навчаються та роблять внесок у розвиток економіки Польщі.

Таким чином, проблема українських біженців використовується як інструмент інформаційного впливу та політичних маніпуляцій для посилення українсько-польського протистояння. Основна небезпека полягає у штучному загостренні соціальної напруги та використанні гуманітарної проблематики для підриву партнерських відносин між Україною та Польщею.

Суттєву роль у формуванні негативних стереотипів відіграє політизація історичної пам'яті. Політичні сили в Україні та Польщі нерідко використовують історичні теми для мобілізації електорату, посилення націоналістичних настроїв або отримання політичної підтримки. У результаті історичні конфлікти стають елементом політичної боротьби та впливають на міждержавні відносини.

В умовах війни за Незалежність України росія активно використовує історичну пам'ять як інструмент інформаційної війни та гібридного впливу для посилення негативних стереотипів у польсько-українських відносинах. Вони набувають нових проявів та характеристик відповідних сучасним реаліям. В цьому прояві ми можемо говорити про еволюцію стереотипного мислення, яке екстраполює негативні оцінки минулого на особливість та передбачуваність українсько-польських відносин як на особистісному так і на державному рівні. Основною метою такої політики є послаблення стратегічного партнерства між Україною та Польщею, дестабілізація регіону

Ще однією причиною є діяльність засобів масової інформації та інформаційні маніпуляції. У медіапросторі нерідко поширюються односторонні або емоційно забарвлені оцінки історичних подій, що посилює негативне сприйняття іншої сторони. Особливо небезпечним є використання історичних суперечностей у рамках інформаційної війни та зовнішнього впливу.

Негативні стереотипи також формуються через недостатній рівень міжкультурного діалогу та історичного примирення. У суспільствах часто зберігаються колективні травми та історичні образи, які передаються через освіту, родинну пам'ять та суспільні наративи. Відсутність спільного бачення складних сторінок історії ускладнює процес взаєморозуміння між народами. Передусім, витоки стереотипів пов'язані з історичними подіями ХХ століття, зокрема періодом Другої світової війни та Волинською трагедією.

Важливим чинником щодо утвердження та розвитку негативних стереотипів виступає політизація історичної пам'яті. Політичні еліти обох країн періодично використовують історичні теми для мобілізації електорату та зміцнення власних позицій. Це призводить до загострення історичних суперечок і поглиблення стереотипів [4, с. 102]. Не менш важливу роль відіграє інформаційний фактор. Засоби масової інформації та соціальні мережі часто поширюють спрощені або емоційно забарвлені інтерпретації історичних подій, що сприяє формуванню негативних образів «іншого». У цьому контексті

історична пам'ять стає елементом інформаційного протистояння. Також слід враховувати вплив освітніх систем, які формують історичні наративи з раннього віку. Відмінності у шкільних підручниках та наукових інтерпретаціях призводять до формування різних моделей історичної пам'яті в Україні та Польщі [14, с. 85]. Таким чином, негативні стереотипи в українсько-польських відносинах формуються під впливом комплексу факторів: історичних, політичних, інформаційних та освітніх. Їх подолання можливе лише через діалог, спільні дослідження та деполітизацію історичної пам'яті.

2.2. Законодавче закріплення польського варіанту історичної пам'яті

Одним із ключових інструментів формування історичної пам'яті є законодавство. У Польщі питання історичної пам'яті набуло особливої актуальності у зв'язку з ухваленням нормативно-правових актів, які закріплюють офіційні інтерпретації історичних подій. Важливу роль у цьому процесі відіграє Інститут національної пам'яті Польщі, який займається дослідженням історії, архівною діяльністю та формуванням державної політики пам'яті. Через діяльність цієї інституції відбувається інституціоналізація історичних наративів. Значний резонанс викликали зміни до законодавства Польщі, зокрема поправки до закону про Інститут національної пам'яті, які передбачали кримінальну відповідальність за заперечення «злочинів українських націоналістів». Ці норми стали предметом критики з боку української сторони та міжнародної спільноти, оскільки вони можуть обмежувати свободу наукових досліджень і дискусій. Як зазначає Андрій Портнов, законодавче закріплення історичних інтерпретацій створює ризик монополізації пам'яті та перетворення її на інструмент політичного контролю [29, с. 112]. Законодавче закріплення історичної пам'яті має як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, воно сприяє збереженню історичної спадщини та формуванню національної ідентичності. З іншого — може обмежувати плюралізм думок і загострювати міждержавні конфлікти. Отже, польський варіант історичної пам'яті значною мірою інституціоналізований через законодавство, що впливає на формування

суспільної свідомості та міжнародні відносини. Одним із важливих чинників сучасного польсько-українського протистояння у сфері історичної пам'яті є законодавче закріплення офіційного польського бачення окремих історичних подій ХХ століття. Політика пам'яті у Польщі стала важливою складовою державної гуманітарної політики та активно використовується для формування національної ідентичності, консолідації суспільства й визначення офіційної оцінки історичних подій. Особливе значення у формуванні польської політики пам'яті має діяльність Інституту національної пам'яті Польщі (Instytut Pamięci Narodowej), створеного у 1998 році. Основними завданнями цієї інституції є дослідження злочинів тоталітарних режимів, збереження національної пам'яті та формування державної історичної політики. Інститут активно займається питаннями польсько-українських відносин, зокрема дослідженням Волинської трагедії та діяльності українського визвольного руху [58, с. 41]. Важливим етапом законодавчого закріплення польського варіанту історичної пам'яті стало ухвалення польським Сеймом низки резолюцій щодо Волинської трагедії. У 2016 році Сенат і Сейм Польщі офіційно визнали події на Волині 1943–1944 років «геноцидом, здійсненим українськими націоналістами проти польського населення» [57]. Таке формулювання стало предметом гострих дискусій між Україною та Польщею, оскільки українська сторона наголошує на складному та двосторонньому характері конфлікту. У липні 2016 року польський парламент встановив 11 липня Національним днем пам'яті жертв геноциду, вчиненого українськими націоналістами щодо громадян Другої Речі Посполитої. Це рішення мало значний суспільний та політичний резонанс і викликало критику з боку українських істориків та політиків, які вважають таку оцінку односторонньою та політизованою [3, с. 58]. Важливу роль у законодавчому закріпленні історичної пам'яті відіграють зміни до Закону Польщі «Про Інститут національної пам'яті», ухвалені у 2018 році. Відповідно до цих змін, передбачалася юридична відповідальність за заперечення «злочинів українських націоналістів» проти польського населення. Закон також містив положення щодо

захисту «доброго імені польської держави» та історичної пам'яті польського народу [58]. Ці законодавчі нововведення викликали міжнародну критику та занепокоєння щодо можливого обмеження свободи наукових досліджень і політизації історії. Українська сторона висловила стурбованість тим, що подібні закони можуть ускладнювати українсько-польський діалог та створювати додаткові перешкоди для історичного примирення.

Значний вплив на польську політику пам'яті мають консервативні та націоналістичні політичні сили, які наголошують на необхідності захисту польської історичної правди та вшанування жертв польсько-українського конфлікту. Історична пам'ять у цьому контексті використовується як інструмент внутрішньої політики та мобілізації електорату. Водночас у польському суспільстві існують і більш помірковані підходи до оцінки спільного історичного минулого. Частина польських інтелектуалів, науковців та громадських діячів виступає за необхідність конструктивного діалогу з Україною, спільного вивчення історії та деполітизації історичних конфліктів. Вони наголошують, що взаємне примирення можливе лише за умови визнання трагедій обох народів та відмови від використання історії як інструменту політичного протистояння. Для України проблема законодавчого закріплення польського варіанту історичної пам'яті має не лише гуманітарний, але й безпековий вимір. Загострення історичних суперечностей створює додаткові ризики для українсько-польського партнерства та може використовуватися росією у межах інформаційної війни для послаблення співпраці між державами. Таким чином, законодавче закріплення польського варіанту історичної пам'яті стало важливим елементом сучасної польської політики пам'яті та суттєво впливає на українсько-польські відносини. Попри існування суперечностей у трактуванні історичних подій, важливою передумовою подолання конфліктів залишається розвиток наукового діалогу, деполітизація історії та формування спільних підходів до складних сторінок минулого.

2.3. Антиукраїнська риторика в польському політикумі

Антиукраїнська риторика в польському політикумі є важливим чинником, що впливає на формування історичної пам'яті та міждержавні відносини. Вона проявляється у заявах окремих політиків, політичних партій та громадських діячів. Основою такої риторики часто є інтерпретація історичних подій, зокрема Волинської трагедії. Українські та польські експерти наголошують, що сучасна політика Варшави щодо України значною мірою зумовлена прагненням використати нинішню геополітичну ситуацію для врегулювання на свою користь найбільш суперечливих питань двосторонніх відносин. Зокрема, у польському політичному середовищі поступово формується консенсус щодо необхідності врегулювання історичних суперечностей як однієї з умов подальшої європейської інтеграції України. Подібна практика не є унікальною для Європейського Союзу, оскільки історичні та ідентифікаційні конфлікти вже ставали чинником у процесі євроінтеграції інших держав, зокрема Північної Македонії. У деяких випадках українська сторона представлена виключно як агресор, що сприяє формуванню негативного образу України в польському суспільстві. Як зазначає Тімоті Снайдер, використання історії у політичній риториці є характерною рисою сучасних міжнародних відносин, особливо у регіонах із складним історичним минулим [33, с.198].

Антиукраїнська риторика посилюється у періоди політичної конкуренції, коли історичні теми використовуються для мобілізації виборців. Це призводить до радикалізації дискурсу та ускладнює процес міжнаціонального примирення. Водночас слід зазначити, що така риторика не є домінуючою у польській політиці. Значна частина політичних еліт Польщі підтримує стратегічне партнерство з Україною та виступає за розвиток двосторонніх відносин. Окрему роль відіграють медіа, які можуть як посилювати, так і пом'якшувати конфлікти пам'яті. У цьому контексті важливим є розвиток відповідальної журналістики та міжкультурного діалогу. Таким чином, антиукраїнська риторика є одним із проявів політизації історичної пам'яті, яка може негативно впливати на

міждержавні відносини. Її подолання можливе через розвиток діалогу, спільні історичні дослідження та формування об'єктивного історичного дискурсу. Суперечливі трактування історичної пам'яті є важливим чинником українськопольських відносин. Вони формуються під впливом історичних подій, політичних процесів та інформаційних факторів. Негативні стереотипи, законодавче закріплення історичних наративів і політична риторика можуть ускладнювати процес міжнаціонального примирення. Водночас розвиток діалогу та співпраці створює можливості для подолання цих суперечностей. Антиукраїнська риторика у польському політикумі є одним із чинників загострення польсько-українських суперечностей у сфері історичної пам'яті. Хоча сучасна Польща є одним із ключових союзників України у протидії російській агресії, питання історичного минулого продовжує залишатися предметом політичних дискусій та інструментом внутрішньополітичної боротьби. Особливо активно історичні теми використовуються представниками правоконсервативних та націоналістичних політичних сил. Одним із головних елементів антиукраїнської риторики є акцентування уваги на Волинській трагедії 1943–1944 років та діяльності ОУН і УПА. Частина польських політиків використовує ці теми для формування образу українського національного руху як виключно злочинного та антипольського. У публічних виступах нерідко застосовуються терміни «геноцид», «етнічна чистка» та «злочини українських націоналістів», що формує негативне сприйняття українського історичного наративу [37, с. 82].

Особливо помітною антиукраїнська риторика стала після приходу до влади у Польщі партії «Право і справедливість» (PiS). Представники цієї політичної сили неодноразово наголошували на необхідності «історичної правди» щодо польсько-українського конфлікту та вимагали офіційного визнання Україною відповідальності за Волинську трагедію. У 2016 році лідер партії Ярослав Качинський заявив, що «Україна з Бандерою до Європи не увійде», що викликало значний суспільний резонанс та погіршення політичного діалогу між державами

[2]. Яскравим прикладом антиукраїнської риторики стала заява в травні 2026 року польського президента Кароля Навроцького про намір домогтися позбавлення Президента України Володимира Зеленського найвищої нагороди Польщі через його рішення присвоїти почесне найменування "імені Героїв УПА" Окремому центру спеціальних операцій "Північ" Сил спеціальних операцій ЗСУ.

[23]. Представник українського зовнішньополітичного відомства висловив жаль, що цей скандал стався всупереч ширшому тренду на вирішення проблемних питань українсько-польських відносин, який спостерігався протягом попередніх півтора року. Він нагадав, що за цей час сторони доклали багато зусиль задля вирішення складних питань історичного минулого, налагодження діалогу та порозуміння. У цьому контексті речник МЗС згадав про рішення про відновлення процесу пошуків і ексгумацій жертв Волинської трагедії та відновлення діяльності Конгресу істориків. Дискусія щодо минулого має бути фаховою та базуватися на достовірних джерелах. Наша історія підтверджує, що від суперечок українців і поляків виграє лише Москва. Ініціюючи надання почесного звання для свого підрозділу, бійці ССО не мали на меті образити дружній польський народ. Для них боротьба УПА символізує виключно протистояння імперській політиці Москви – й у жодному разі не спрямована проти поляків. Історія українського і польського народів має різні сторінки – як славетні, так і трагічні. У попередні епохи українці та поляки разом здобували чимало славетних перемог над споконвічним ворогом у Москві – від Орші до Дива на Віслі. Водночас неможливо заперечувати трагічні сторінки, зокрема злочини проти цивільного населення, які вчиняли зокрема військові українських та польських підрозділів під час Другої світової війни. Україна не уникає цієї розмови, конструктивно відповідає на запити польської сторони щодо ексгумацій, крок за кроком вибудовує діалог істориків і експертів, прагне діалогу щодо чутливих сторінок минулого без політизації. Не можна дозволити сваркам через минуле підірвати наш спротив спільному ворогу зараз, коли Україна за підтримки Польщі стримує російську агресію. Україна вдячна Польщі та

Польському народові, які з перших хвилин цієї неспровокованої та злочинної війни підтримують Україну.

Антиукраїнська риторика також активно використовується представниками польських націоналістичних організацій та ультраправих політичних рухів. Такі сили нерідко поширюють тези про «небезпеку українського націоналізму», «загрозу історичній пам'яті Польщі» та «небажання України визнавати власні злочини». Під час масових заходів та акцій пам'яті можуть використовуватися антагоністичні гасла, що посилює напругу у двосторонніх відносинах. Важливим напрямом антиукраїнської риторики є використання теми українських трудових мігрантів та біженців. Після початку повномасштабної війни Росії проти України окремі польські політики та медіа почали поширювати тези про «надмірне навантаження» на польську економіку та соціальну сферу через присутність українців. Такі заяви нерідко супроводжуються маніпулятивними твердженнями про конкуренцію на ринку праці, зростання злочинності або «привілейоване становище» українців у Польщі. Суттєву роль у поширенні антиукраїнської риторики відіграють засоби масової інформації та соціальні мережі. Окремі медіа акцентують увагу переважно на конфліктних питаннях історії, створюючи негативний інформаційний фон навколо українсько-польських відносин. Разом із тим така позиція польської сторони викликає критичну реакцію в Україні. У контексті російсько-української війни процес формування сучасної української політичної нації супроводжується переосмисленням історичного минулого та створенням власного національного пантеону героїв. У цьому контексті діяльність ОУН та УПА, а також відповідна символіка розглядаються значною частиною українського суспільства як складова боротьби за незалежність держави. Водночас офіційна українська позиція передбачає засудження злочинів проти цивільного населення, вчинених окремими підрозділами УПА. Українська влада також враховує суспільні ризики, пов'язані з можливим виконанням усіх вимог

польської сторони щодо історичної політики, оскільки це може спричинити внутрішнє суспільне напруження.

Особливо небезпечним є використання історичних суперечностей у рамках російських інформаційних операцій, спрямованих на дестабілізацію відносин між Україною та Польщею. Проблематика історичної пам'яті також накладається на питання сучасного українсько-польського співробітництва у сфері безпеки та оборони. В українському політичному дискурсі періодично порушується питання недостатньої активності Польщі у деяких міжнародних оборонних ініціативах, спрямованих на підтримку України. Натомість у Польщі поширеною є позиція про недостатній рівень вдячності з боку України за вже надану допомогу. Додатковим чинником напруженості є занепокоєння польської сторони можливим посиленням міжнародного впливу України та активізацією її співпраці з провідними державами Західної Європи без посередництва Варшави.

Водночас слід зазначити, що антиукраїнська риторика не є домінуючою у польському політикумі. Значна частина польських політиків підтримує стратегічне партнерство з Україною та виступає за розвиток конструктивного діалогу щодо складних сторінок спільної історії. Після початку повномасштабного вторгнення росії у 2022 році Польща стала одним із головних союзників України, надаючи військову, гуманітарну та політичну підтримку.

Частина польських інтелектуалів та громадських діячів наголошує на необхідності деполітизації історичної пам'яті та формування спільного українсько-польського історичного діалогу. На їхню думку, використання історичних трагедій у політичній боротьбі лише поглиблює міжнаціональні суперечності та створює додаткові можливості для зовнішніх маніпуляцій.

Для України антиукраїнська риторика у Польщі становить не лише гуманітарну, а й безпекову проблему. Загострення історичних конфліктів може негативно впливати на стратегічне партнерство між державами та послаблювати регіональну безпеку в умовах російської агресії. Саме тому важливим завданням

залишається розвиток міждержавного діалогу, спільних наукових досліджень та інформаційної співпраці з метою протидії маніпуляціям історичною пам'яттю.

Таким чином, антиукраїнська риторика в польському політикумі є складовою ширшої проблеми історичної пам'яті та політизації історії. Незважаючи на існування суперечностей, сучасні українсько-польські відносини мають значний потенціал для розвитку партнерства, що створює передумови для поступового подолання історичних конфліктів та формування спільного бачення минулого.

РОЗДІЛ 3 МЕТОДИ ПОДОЛАННЯ МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО ПРОТИСТОЯННЯ В СФЕРІ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

У сучасних умовах загострення історичних суперечностей особливого значення набуває міжнаціональний діалог як ключовий механізм подолання конфліктів пам'яті. Наявність різноманітних трактувань минулого, суперечливих між собою, призводить до станів, які визначають як «війни пам'яті» чи «конфлікти пам'яті». Історик Я.Грицак, аналізуючи світовий досвід, пропонує кілька варіантів їх розв'язання, які формують різні механізми реалізації меморіальної політики:

- Агресивна політика пам'яті. Силове нав'язування пануючої моделі сприйняття минулого, як у міжвоєнних Польщі та Румунії. Ризикований і сумнівний спосіб, що потребує значної централізації влади та достатніх ресурсів. Небезпека таїться у тому, що цей спосіб може призвести до зворотних наслідків.

В Україні подібні ефекти мали місце за президентства В.Ющенка та (ще більшою мірою) В.Януковича [3, с,74]

- Нігілістичний підхід. Ігнорування конфліктів пам'яті, зважаючи на природне забуття. Але кожне покоління прагне мати власну історію.

- Політика висміювання. Прощання зі сміхом з власним минулим (наводиться приклад Британії). Проте жарти з власною історією можуть сприйматися як образа. [3, с,74]

- Пакт про забуття. Прикладами є Німеччина Конрада Аденауера та Іспанія після режиму Франко. обмежений термін дії. З часом суперечки про минуле розпалюються ще з більшою силою [3, с.76],

- Суспільна байдужість до минулого внаслідок гордості за теперішнє. Прикладом учений наводить сучасну Іспанію, в якій населення не має помітного інтересу до власної історії, однак воно пишається нинішніми успіхами країни та зацікавлене в майбутніх здобутках [3, с.78].

Політолог О.Волянюк розглядає типи історичної пам'яті за критерієм рівня культури влади та суспільної толерантності. Класифікація О. Волянюк демонструє еволюцію політики пам'яті від байдужості до минулого (індиферентна модель) через конфліктне та ієрархічне ставлення до історичних наративів (конфронтаційна і поблажлива моделі) до демократичного діалогу та плюралізму історичної пам'яті (критично-полілогічна модель). Саме останній тип вважається найбільш ефективним для консолідації суспільства в умовах історичної багатоманітності [2, с.121-122] .

При виборі відповідних моделей та шляхів подолання міжнаціонального протистояння в сфері історичної пам'яті необхідно забезпечувати дотримання українських національних інтересів. Закон України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу», який вступив в дію в 16 серпня 2025 року окреслює принципи, на яких має будуватись державна політика національної пам'яті – науковість, історична правдивість, недопущення виправдання злочинів проти українського народу тощо; визначає завдання і

напрями державної політики у цій сфері та унормовує повноваження органів державної влади; запроваджує механізми державної підтримки громадських ініціатив задля збереження національної пам'яті. У ст. 22 Закону говориться про роль держави в забезпеченні такої політики. Держава здійснює заходи з підвищення обізнаності щодо історії України за кордоном, зокрема забезпечує організацію наукових, культурних, інформаційних та інших заходів, що сприяють взаєморозумінню та культурному обміну, популяризує у світі роль Українського народу в боротьбі проти тоталітаризму, відстоюванні прав та свобод людини, вживає заходів із збереження місць пам'яті Українського народу за кордоном, повернення до України культурних цінностей Українського народу, сприяє охороні нематеріальної культурної спадщини та підтримці її носіїв, за потреби організовує перенесення праху видатних українців на Батьківщину [12].

Одним із можливих шляхів подолання суперечностей дослідники вважають створення багатосторонньої міжнародної комісії за участю європейських істориків для спільного вивчення проблематики Волинської трагедії. Такий формат міг би сприяти деполітизації історичного питання та зменшенню взаємних звинувачень між сторонами.

Українсько-польські відносини демонструють, що без відкритого обговорення складних сторінок минулого досягнення стійкого примирення є неможливим. Діалог передбачає взаємне визнання різних інтерпретацій історичних подій і готовність до компромісу. Як зазначає Андрій Портнов, важливою умовою примирення є відмова від монополії на «єдину історичну правду» та визнання багатоголосності історичного досвіду [29, с. 120]. У цьому контексті значну роль відіграють спільні українсько-польські історичні комісії, які сприяють виробленню узгоджених підходів до трактування складних подій. Подібні ініціативи дозволяють зменшити рівень конфронтації та формують підґрунтя для взаєморозуміння. Важливим елементом діалогу є також міждержавна дипломатія. Політичні лідери обох країн неодноразово наголошували на необхідності історичного примирення, що є важливим

сигналом для суспільства. Отже, діалог є базовим механізмом подолання конфліктів пам'яті, оскільки він сприяє формуванню довіри та взаємоповаги між народами.

Одним із найбільш ефективних способів подолання суперечностей у сфері історичної пам'яті є розвиток спільних наукових досліджень та освітніх ініціатив. Вони дозволяють сформувавши більш об'єктивне та комплексне бачення історичного минулого. Наукова співпраця між українськими та польськими істориками сприяє: зменшенню політизації історії; розширенню джерельної бази; формуванню спільних наукових підходів. Як підкреслює Тімоті Снайдер, історія Центрально-Східної Європи потребує транснаціонального підходу, який дозволяє подолати вузьконаціональні інтерпретації [12, с. 210]. Особливу роль відіграють освітні програми, зокрема: спільні підручники історії; академічна мобільність; міжнародні конференції та семінари.

Важливим прикладом є створення двосторонніх підручників або навчальних матеріалів, які відображають різні точки зору на історичні події. Це сприяє формуванню критичного мислення та толерантності у молодого покоління. Таким чином, наукова та освітня співпраця є важливим інструментом деполітизації історичної пам'яті та формування культури діалогу.

Особливо актуальним для подолання міжнаціональних конфліктів є використання європейського досвіду примирення. Євроінтеграційний вибір України зумовлює необхідність запровадження відповідних практик заснованих на демократичних політичних та громадянських цінностях. Найбільш відомим прикладом є німецько-французьке примирення після Другої світової війни, яке стало основою європейської інтеграції. Цей досвід передбачає визнання історичної відповідальності; розвиток спільних освітніх програм; інституціоналізацію діалогу [7].

Реалізація практик інституціоналізації діалогу та втілення європейського досвіду примирення яскраво втілилась у створення Карпатським національним

університетом імені Василя Стефаника. Міжнародного центру зустрічей студентської молоді України і Польщі (МЦЗ)

Ідея створення Міжнародного центру зустрічей студентської молоді України та Республіки Польща ґрунтувалася на досвіді Франції і Німеччини, коли в 1960-х роках канцлер Німеччини Конрад Аденауер і президент Франції Шарль-де-Голль зрозуміли, що для реалізації ідеї створення спільної Європи та ЄС, насамперед, потрібно налагодити міжлюдські відносини між їхніми країнами, які за результатами Другої світової війни залишались надзвичайно напруженими.

З цією метою було визначено покоління людей, які мали розбудовувати об'єднану Європу і, відповідно, формувати спільну стратегію. Цю місію взяли на себе Центри зустрічей студентської молоді. Першочергове завдання Центрів полягало у створенні дискусійних майданчиків для подолання стереотипів, які нашарувались десятками років в обох суспільствах; формування відчуття вразливості один одного щодо тих проблем, які виникли у наслідок конфліктів і війни, а також у формуванні спільного бачення майбутнього. У Європі діяльність такого роду центрів добре зарекомендувала себе як дієвий інструмент примирення. Це стало фундаментом для двох локомотивів об'єднаної Європи— Німеччини і Франції, які створили платформу для реалізації цієї ідеї. На початку 1990-х років цю формулу запозичила Польща. Взаємини між Польщею і Німеччиною за результатами Другої світової війни також були особливо складними. Це було викликано пам'яттю про мільйони загиблих поляків від рук гітлерівців, масових депортацій німецького населення, територіальних претензій тощо. В цих умовах політичні кола Німеччини і Польщі прийняли рішення про створення Центру зустрічей студентської молоді в Кшижовій, на базі колишнього палацу генерала Гельмюльта фон-Мольтке. Ідея створення Центру зустрічей студентської молоді ґрунтувалась на тих же пріоритетах, які виконували Центри зустрічей молоді Німеччини і Франції.

Зважаючи на досвід європейських колег, а також враховуючи складні взаємини обох суспільств на тлі історичної пам'яті, у 2007 р. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника спільно з Варшавським університетом зініціювали ідею створення Центру зустрічей студентської молоді України і Республіки Польщі. Гаслом діяльності Центру стало – “Пам'ятаючи про минуле – разом будемо майбутнє”. Від тоді ця ініціатива отримала постійний патронат Президентів України та РП. Згадане питання увійшло до порядків денних засідань Консультаційних комітетів президентів України та Республіки Польщі починаючи від 2007 р. У 2011 р. питання створення Міжнародного центру зустрічей студентської молоді України та Республіки Польща, а також відновлення астрономічної обсерваторії на горі Піп Іван – теперішній Міжнародний науковий центр «Обсерваторія» – увійшли в Дорожню карту українсько-польських відносин. У 2017 р. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника взяв участь у конкурсі інвестиційних проектів з ідеєю створення Міжнародного центру зустрічей студентської молоді України і Республіки Польщі у с. Микуличин. Пропозиція університету про реалізацію згаданої концепції, яка виявилась успішною для Німеччини і Франції та Німеччини і Польщі, була підтримана урядом України для реалізації. Це позитивне рішення Уряду відбувалось в умовах загострення міждержавних взаємин України з Польщею, Угорщиною і Румунією на тлі історичної пам'яті.

Концепція Центру, запропонована Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника, будується на досвіді діяльності міжнародних молодіжних центрів Німеччини, Франції, Польщі, але вносить нові елементи, які докорінно відрізняють її від згаданих Центрів зустрічей студентської молоді. Саме село Микуличин підходить для реалізації цього задуму якнайкраще, бо воно також формувалося на полікультурному пограниччі – на кордонах країн, народів, культур, релігій і мов. У концепції збережено традицію дискусійного клубу, який дозволить створити майданчик для спілкування молоді різних країн з метою роздумів про минуле з метою

формування спільного бачення майбутнього. Перший елемент, який до цього часу не був реалізований в інших центрах – це створення сучасного IT-Hub. Мета якого полягає у формуванні платформи комп'ютерних симуляцій при прийнятті управлінських рішень для молодих лідерів. Подібні програми вже віддавна розроблені в США та країнах ЄС й успішно функціонують для формування мислення керівників різних ланок при підготовці їх до управління. Другий елемент – це унікальна платформа розвитку наукової та інноваційної практичної (start-ups) співпраці, для дискусій, проведення семінарів, конференцій. Третій елемент – це спільні гірські мандрівки в Карпатах, які мають інтегрувати і зближувати молодь різних країн в екстремальних умовах. Цьому також сприятиме діяльність Міжнародного наукового центру «Обсерваторія» (г.Піп Іван 2002 м, Чорногірській хребет, Карпати) - проекту, який реалізують Прикарпатський та Варшавський університети. Згадані напрямки діяльності Центру дозволять долати міжнаціональні суперечності у сфері історичної пам'яті, утверджувати європейські цінності та розвивати взаєморозуміння в середовищі передової української та польської молоді.

Однією з ключових умов подолання міжнаціонального протистояння є деполітизація історичної пам'яті, тобто зменшення її використання як інструменту політичної боротьби. Політизація історії призводить до:

- спрощення складних історичних процесів;
- формування образу «ворога»;
- загострення міждержавних конфліктів [14, с. 135].

У цьому контексті важливим є забезпечення балансу між державною політикою пам'яті та академічною свободою. Як зазначає Георгій Касьянов, надмірна політизація пам'яті може перетворити її на інструмент маніпуляції [14, с. 140].

Не менш важливим є питання інформаційної безпеки. У сучасних умовах гібридних конфліктів історична пам'ять може використовуватися як інструмент інформаційної війни. Зовнішні актори можуть: поширювати дезінформацію;

загострювати історичні суперечності; підривати довіру між державами [6]. Тому важливими заходами є: розвиток медіаграмотності; підтримка незалежних медіа; протидія дезінформації. Важливим інструментом налагодження міжнаціонального діалогу та подолання конфліктів, пов'язаних із різним трактуванням історичного минулого є народна дипломатія. На відміну від офіційної дипломатії, яка здійснюється державними органами, народна дипломатія базується на безпосередніх контактах між представниками суспільств: науковцями, громадськими організаціями, митцями, освітянами, молоддю та культурними спільнотами. Її головною метою є формування взаєморозуміння, довіри та толерантності між народами. У сфері історичної пам'яті міжнаціональні конфлікти часто виникають через суперечливі оцінки історичних подій, героїв, воєн, депортацій, геноцидів чи визвольних рухів. Різні держави та етнічні спільноти можуть формувати власні історичні наративи, які нерідко суперечать один одному та стають підґрунтям політичного протистояння. У таких умовах народна дипломатія сприяє переходу від конфронтації до діалогу. Одним із ключових механізмів народної дипломатії є проведення спільних наукових конференцій, круглих столів, форумів та історичних досліджень. Такі заходи дозволяють представникам різних країн обмінюватися поглядами на складні сторінки історії, формувати більш об'єктивне бачення минулого та уникати політизації історичної пам'яті. Особливу роль відіграють міжнародні комісії істориків, які працюють над узгодженням суперечливих історичних питань. Важливим напрямом народної дипломатії є культурний обмін. Спільні виставки, меморіальні заходи, мистецькі проекти, кінематограф і література сприяють гуманізації історичної пам'яті та формуванню емпатії до досвіду інших народів. Через культуру суспільства мають змогу не лише захищати власну історичну ідентичність, а й краще розуміти біль, втрати та історичний досвід інших націй. Значний потенціал у подоланні міжнаціонального протистояння має молодіжна дипломатія. Освітні програми, міжнародні обміни студентів, спільні волонтерські та меморіальні

ініціативи допомагають формувати нове покоління, орієнтоване на міжкультурний діалог, а не на історичні конфлікти. Саме молодь є найбільш відкритою до переосмислення стереотипів та формування культури примирення.

Народна дипломатія також відіграє важливу роль у процесах історичного примирення. Показовими прикладами є українсько-польський діалог щодо трагічних подій Волинської трагедії, франко-німецьке примирення після Другої світової війни, а також діяльність міжнародних меморіальних організацій у питаннях вшанування жертв тоталітарних режимів. Такі практики демонструють, що визнання взаємних втрат і готовність до діалогу є необхідною умовою подолання історичних суперечностей. Водночас ефективність народної дипломатії значною мірою залежить від рівня демократичності суспільства, свободи слова та готовності політичних еліт підтримувати політику історичного діалогу. Якщо історична пам'ять використовується як інструмент політичної боротьби або пропаганди, можливості народної дипломатії суттєво обмежуються. Народна дипломатія є важливим методом подолання міжнаціонального протистояння у сфері історичної пам'яті, оскільки сприяє розвитку міжкультурного діалогу, формуванню взаємної довіри та пошуку спільних підходів до осмислення минулого. Її застосування дозволяє зменшити рівень історичних конфліктів і створює підґрунтя для суспільного примирення та міжнародної співпраці. Важливими кроками є: спільні меморіальні заходи; взаємне вшанування жертв; розвиток культурного співробітництва.

Європейський підхід базується на принципах толерантності, плюралізму та поваги до різних історичних наративів. Це створює умови для довгострокового примирення. Подолання міжнаціонального протистояння у сфері історичної пам'яті є складним і тривалим процесом, який потребує комплексного підходу.

Позитивні практики міжнаціонального примирення базуються на таких підходах: розвиток міжнаціонального діалогу; підтримка спільних наукових досліджень; деполітизація історичної пам'яті; забезпечення інформаційної безпеки; використання європейського досвіду примирення.

Українсько-польські відносини демонструють, що без відкритого обговорення складних сторінок минулого досягнення стійкого примирення є неможливим. Діалог передбачає взаємне визнання різних інтерпретацій історичних подій і готовність до компромісу. При виборі відповідних моделей та шляхів подолання міжнаціонального протистояння в сфері історичної пам'яті необхідно забезпечувати дотримання українських національних інтересів та враховувати вимоги національного законодавства.

Ефективна реалізація практик інституціалізації діалогу та втілення європейського досвіду примирення яскраво втілилась у створення Карпатським національним університетом імені Василя Стефаника Міжнародного центру зустрічей студентської молоді України і Польщі. Саме на цьому майданчику сформовані умови для комунікативної взаємодії української та польської молоді з метою подолання міжнаціонального протистояння у сфері національної пам'яті та створення візії спільної європейського майбутнього.

Попри наявність складних історичних суперечностей, українсько-польські відносини залишаються важливими для обох держав. Ефективне політичне, економічне та військове співробітництво неможливе без взаємної довіри та конструктивного діалогу. Ігнорування історичних проблем або спроби їх політизації лише поглиблюють кризові тенденції та посилюють недовіру між суспільствами. У сучасних умовах особливого значення набуває пошук балансу між захистом національної пам'яті та готовністю до компромісу задля збереження стратегічного партнерства між Україною та Польщею.

Україно-польські відносини обтяжені взаємними образами й непростою спільною історією. Але наші дві країни потребують одна одної.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було проаналізовано особливості польсько-українського протистояння у сфері історичної пам'яті, визначено основні причини виникнення історичних суперечностей та окреслено шляхи їх подолання в умовах сучасних міжнародних і безпекових викликів.

У ході дослідження встановлено, що історична пам'ять є важливим політичним і соціокультурним феноменом, який суттєво впливає на формування національної ідентичності, політичної культури та зовнішньополітичних відносин держав. Історична пам'ять виконує консолідаційну, мобілізаційну та легітимаційну функції, а також виступає інструментом формування суспільних цінностей і державної політики. У роботі здійснено політологічний аналіз категорії «історична пам'ять». Визначено, що історична пам'ять формується під впливом політичних, культурних та інформаційних чинників і нерідко використовується державами як інструмент гуманітарної політики. Особливу роль у цьому процесі відіграють засоби масової інформації, система освіти, політичні інституції та політика пам'яті.

Проаналізовано стан наукового дослідження проблеми польсько-українського протистояння. Встановлено, що у сучасній українській та польській історіографії існують різні підходи до оцінки подій спільного історичного минулого, зокрема Волинської трагедії, діяльності ОУН і УПА та польськоукраїнських конфліктів ХХ століття. Незважаючи на наявність суперечливих трактувань, більшість сучасних дослідників наголошують на необхідності конструктивного діалогу та деполітизації історії.

У процесі дослідження визначено основні причини формування негативних стереотипів в українсько-польських відносинах. До них належать складне історичне минуле, суперечливе трактування історичних подій, політизація історичної пам'яті, вплив радянської пропаганди та сучасних інформаційних операцій росії. Встановлено, що російська інформаційна політика активно використовує історичні конфлікти між Україною та Польщею для послаблення стратегічного партнерства між державами. Проаналізовано особливості законодавчого закріплення польського варіанту історичної пам'яті. Визначено, що польська політика пам'яті базується на офіційному визнанні Волинської трагедії як геноциду польського населення та законодавчому захисті польського історичного нарративу. Водночас подібна політика нерідко стає

предметом міждержавних суперечностей та ускладнює українсько-польський історичний діалог.

У роботі досліджено прояви антиукраїнської риторики у польському політикумі. Встановлено, що окремі польські політичні сили використовують історичні питання для мобілізації електорату та формування націоналістичних настроїв. Значний вплив на загострення антиукраїнської риторики мають також інформаційні маніпуляції та російська пропаганда.

В умовах війни за незалежність України росія активно використовує історичну пам'ять як інструмент інформаційної війни та гібридного впливу для посилення негативних стереотипів у польсько-українських відносинах. Основною метою такої політики є послаблення стратегічного партнерства між Україною та Польщею, дестабілізація регіону та недопущення консолідації держав Центрально-Східної Європи навколо підтримки України. Російська пропаганда застосовує комплекс наративів і методів інформаційного впливу, спрямованих на загострення історичних суперечностей між українцями та поляками

Окрему увагу приділено методам подолання міжнаціонального протистояння у сфері історичної пам'яті. Визначено, що важливими умовами примирення є розвиток українсько-польського історичного діалогу, гуманітарної співпраці, спільних наукових досліджень, взаємного вшанування пам'яті жертв конфліктів та деполітизації історії.

Відзначено ефективну реалізацію практики інституціалізації діалогу та втілення європейського досвіду примирення на прикладі створення Карпатським національним університетом імені Василя Стефаника Міжнародного центру зустрічей студентської молоді України і Польщі. Саме на цьому майданчику сформовані умови для комунікативної взаємодії української та польської молоді з метою подолання міжнаціонального протистояння у сфері національної пам'яті та створення візії спільної європейського майбутнього.

Зроблено висновок, що сучасні українсько-польські відносини мають стратегічний характер, особливо в умовах російської агресії проти України. Незважаючи на існування історичних суперечностей, спільні безпекові інтереси, підтримка України з боку Польщі та розвиток міждержавного партнерства створюють передумови для поступового подолання конфліктів історичної пам'яті та формування нової моделі українсько-польських відносин, заснованої на взаємоповазі, співпраці та європейських демократичних цінностях.

Україно-польські відносини обтяжені взаємними образами й непростою спільною історією. Але наші дві країни потребують одна одної. А тісне політичне, економічне та військове співробітництво неможливе без довіри й діалогу

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. В'ятрович В. Друга польсько-українська війна 1942–1947. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 288 с.
2. Воляннюк О. В. Суспільна пам'ять в контексті розвитку політичної свідомості у сучасній Україні : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2012. 220 с.
3. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX століття. Київ : Генеза, 2000. 360 с.
4. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ : Портал, 2021. 432 с.
5. Гудь Б. З історії етносоціальних конфліктів. Українці й поляки на Наддніпрянщині, Волині й у Східній Галичині в XIX – першій половині XX ст. / Авторизований переклад з польської Андрія Павлишина. Харків: Акта, 2018. 482 с.
6. Гудь Б. Волинь перед Волинню
<https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/07/27/157862/> (Дата звернення 20.02.2026)
7. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? Київ : КМ Academia, 1998. 276 с.
8. Донцов Д. Націоналізм. Львів : Нове життя, 2014. 256 с.
9. Жулинський М. Україна: історична пам'ять і сучасність. Київ : Либідь, 2005. 312 с.
10. Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 25.
11. Закон України «Про засудження комуністичного та націоналсоціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в

- Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 26.
12. Закон України Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу
[/https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457920#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457920#Text)
13. Касьянов Г. Danse macabre: голод 1932–1933 років у політиці, масовій свідомості та історіографії. Київ : Laurus, 2010. 271 с.
14. Касьянов Г. Past Continuous: історична політика 1980-х – 2000-х. Київ : Laurus, 2018. 420 с.
15. Киридон А. Історична пам'ять у просторі політики пам'яті. Київ : НІСД, 2018. 380 с.
16. Киридон А. Політика пам'яті у контексті українсько-польських відносин. Київ : НІСД, 2016. 216 с.
17. Когут З. Коріння ідентичності. Київ : Критика, 2004. 352 с.
18. Кравченко В. Чого бояться в Києві та Варшаві і як помирити Україну та Польщу <https://zn.ua/ukr/POLITICS/choho-bojatsja-v-kijevi-tavarshavi-i-jak-pomiriti-ukrajinu-ta-polshchu.html> (Дата звернення 23.04.2026)
19. Кузьо Т. Суперечки з поляками про минуле: необхідне перезавантаження! <https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/02/6/153643/>
20. Кульчицький С. Україна між двома війнами. Київ : Альтернативи, 1999. 336 с.
21. Литвин В. Історія України. Київ : Наукова думка, 2010. 832 с.
22. Магочій П. Історія України. Київ : Критика, 2007. 640 с.
23. МЗС відповіло на гнів Польщі щодо перейменування підрозділу

ССО на честь "Героїв УПА"
<https://www.pravda.com.ua/news/2026/05/29/8036999/> (дата звернення
26.05.2026)

24. Мотиль О. Підсумки імперій. Київ : Критика, 2009. 412 с.
25. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять. Київ : Кліо, 2014. 272 с.
26. Плохій С. Брама Європи. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016. 496 с.
27. Плохій С. Загублене царство. Харків : КСД, 2019. 384 с.
28. Поліщук Я. Історична пам'ять та політика пам'яті в Україні. Рівне : Овід, 2015. 268 с.
29. Портнов А. Історії істориків. Київ : Критика, 2019. 312 с.
30. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 30.05.2026).
31. Рябчук М. Дві України. Київ : Критика, 2003. 336 с.
32. Сергійчук В. Польсько-українські взаємини у ХХ столітті. Київ : Українська видавнича спілка, 2008. 512 с.
33. Снайдер Т. Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіним. Київ : Дуліби, 2011. 584 с.
34. Субтельний О. Україна: Історія. Київ : Либідь, 1993. 720 с.
35. Україна і Польща: стратегічне партнерство / за ред. М. Мальського. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2018. 420 с.
36. Федоренко В. Політика історичної пам'яті в сучасній Україні. Київ : Парламентське видавництво, 2019. 248 с.
37. Хальбвакс М. Колективна пам'ять. Київ : Ніка-Центр, 2007. 348 с.

38. Химка І.-П. Україна між Сходом і Заходом. Київ : Критика, 2003. 296 с.
39. Шаповал Ю. Україна ХХ століття: особи та події в контексті важкої історії. Київ : Генеза, 2001. 560 с.
40. Яковенко Н. Нарис історії України. Київ : Генеза, 2005. 584 с.
41. Яневський Д. Проект «Україна». Харків : Фоліо, 2017. 352 с.
42. Assmann J. Cultural Memory and Early Civilization. Cambridge : Cambridge University Press, 2011. 392 p.
43. Applebaum A. Red Famine: Stalin's War on Ukraine. London : Penguin Books, 2017. 496 p.
44. Brzezinski Z. The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives. New York : Basic Books, 1997. 223 p.
45. Halbwachs M. On Collective Memory. Chicago : University of Chicago Press, 1992. 244 p.
46. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York : Simon & Schuster, 1996. 367 p.
47. Mearsheimer J. The Tragedy of Great Power Politics. New York : Norton, 2001. 555 p.
48. Motyka G. Od rzezi wołyńskiej do akcji «Wisła». Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2011. 624 s.
49. Nora P. Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire // Representations. 1989. № 26. P. 7–24.
50. Portnov A. Poland and Ukraine: Entangled Histories, Asymmetrical Memories. Berlin : Forum Transregionale Studien, 2020. 145 p.
51. Siemaszko W., Siemaszko E. Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia 1939–1945. Warszawa, 2000. 1440 s.
52. Snyder T. Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin. New York : Basic Books, 2010. 524 p.

53. Subtelny O. *Ukraine: A History*. Toronto : University of Toronto Press, 2009. 666 p.
54. Tokarz G. *Polityka pamięci we współczesnej Polsce*. Warszawa : Scholar, 2017. 286 s.
55. Wilson A. *The Ukrainians: Unexpected Nation*. New Haven : Yale University Press, 2015. 410 p.
56. Wnuk R. *Polska–Ukraina: trudny dialog pamięci*. Lublin : IPN, 2019. 312 s.
57. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 lipca 2016 r. w sprawie uczczenia ofiar ludobójstwa dokonanego przez ukraińskich nacjonalistów. Ustawa o Instytucie Pamięci Narodowej z dnia 26 stycznia 2018 r.
58. Ustawa o Instytucie Pamięci Narodowej z dnia 26 stycznia 2018 r.
<https://ipn.gov.pl>